

*of existence and the realization of human essence. Communication has creative character and acts as an original project of social action. Its potential is directed at the development of new skills, especially social, as well as the search for effective ways to achieve them. It is determined that the modern educational activity is based on understanding the space of education as an open, complex system that is in the process of self-transformation and self-development, understanding knowledge as a source of personal transformation subjects of study. **Originality.** The examination of communication as interaction represents the development of the subjects of learning through the experience of the Other, which is understood not as a hostile but as different. In the light of Another the particular human self is enriched and aware of new opportunities and benchmarks for their own development. Experience of Another allows seeing the world through the eyes of Another and yourself through the eyes of Another. **Conclusion.** Communicative practices lead to major adjustments in the development of didactics. Methodological potential of communicative philosophy allows finding new guides in the development of didactic practices, to rebuild their positions in subject-subject relations. Communication focuses not only on the ability to listen but to hear. Consideration of communication as an action will allow not only to describe problems but to solve them. Communication is seen as an important factor in the socialization of person, demonstrates his ability to master the situation.*

Key words: communication, communicative philosophy, education, study, interaction, self-development, personality, action.

Одержано редакцією 15.05.2015
Прийнято до публікації 17.06.2015

УДК 101. 37

КОНОВАЛЬЧУК Валентина Іванівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Черкаського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних працівників,
e-mail: vallina_k911@ukr.net

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОВІРИ У ПРОСТОРИ ОСВІТИ

Результат пізнавальних відносин, у які вступає людина, значною мірою визначається відкритістю її когнітивного простору. Тому із сукупності актуальних наукових проблем філософії освіти виокремлюється аспект чинників відкритості особистості до когнітивної взаємодії. У якості визначального механізму розвитку особистості у просторі освіти розглядається довіра. Метою статті є виявлення сутності феномену довіри та визначення її значення для повноцінного розвитку особистості у системі освіти. Освіта передбачає діяльність, пріоритетним спрямуванням якої є сама особистість. Освіту слід розглядати як «макрокосм», що визначається різноманітністю інформаційно-пізнавальних потоків, які наділені силою розвивального впливу на особистість. Довіра є складним феноменом, який опосередковує всі впливи, що проходять через ментальний і практично-діяльниший аспекти життя особистості. Формуючись на рівні почуттів і емоцій, довіра визначає спосіб практичних взаємин індивіда і навколишнього світу. Відсутність довіри спотворює сприйняття інформації, ускладнює контакти. Розвиток і відновлення довіри на початкових етапах соціалізації та освіти індивіда виявляється найважливішим способом підготовки дитини до повноцінного пізнання і розвитку.

Ключові слова: довіра, особистість, розвиток особистості, освіта, простір освіти, взаємодія, комунікація, пізнання.

Постановка проблеми. Глобальний перехід до інформаційної епохи містить яскраво виражену кризову компоненту і тому не може розглядатися у якості

однозначного варіанту благополучного суспільства. Зважаючи на закономірність стрімкого й незворотного розвитку новітніх інформаційних технологій і відповідної їм трансформації основних сфер людської діяльності, таких як економіка, політика і культура, суспільство має або здійснити відповідну структурну реорганізацію відповідно до викликів нової епохи, або зайти в ситуацію еволюційного глухого кута. Питання конкретних наслідків інформаційної епохи для людської цивілізації залишається відкритим і передбачає пізнавальні зусилля наукової спільноти для змістовного розуміння реальності мережевого суспільства. Мережеве суспільство є характеристикою сучасності і зумовлює створення єдиного комунікативного простору або єдиного світу. У зв'язку із цим особливого значення набувають питання, що стосуються функціональних особливостей ролі людини як суб'єкта-агента процесів комунікації. Структура пізнавальних відносин, у які вступає людина, передбачає відкритість її когнітивного простору. Оскільки відкритість є показником готовності і спроможності до встановлення контакту, тому у сукупності актуальних наукових проблем виокремлюється аспект чинників відкритості, з тим щоб зрозуміти їх конструктивну роль у пізнанні як діяльності людини, що поєднує в собі створення і відкриття.

Одним з необхідних «організаторів» буття людини у мережі суспільних відносин є довіра. Спроби осмислення феномену довіри здійснювалися ще древніми мислителями і продовжуються нинішніми дослідниками. На думку І. Антоненко, «серед багатьох сил, які діють в суспільстві, однієї з них, часто непомітній і у багатьох випадках ігнорованій, належить разом з тим провідна роль в організації соціальної взаємодії і взаєморозуміння людей, ця сила – довіра» [1, с. 28]. Історія розвитку людського суспільства показує, що дефіцит довіри згубно впливає на соціум, а її наявність, навпаки, виявляє високу спроможність у прискоренні соціального розвитку.

Сучасна епоха характеризується кризою довіри, яка визнається політиками, представниками бізнесу, вченими і в цілому народами різних країн як соціальний дефіцит, що вимагає свого рішення. Відносини між людьми в цілому і довіру, зокрема, сучасні дослідники визначають як найбільш важливу проблему сучасності, що лежить в основі формування і розвитку якостей як окремих індивідів, так і діяльності спільнот та функціонування суспільства в цілому [2]. Розробка проблеми довіри у руслі філософії освіти має виняткове значення для її вирішення, оскільки системою освіти закладається основа ціннісних орієнтирів і стратегічного спрямування розвитку особи та спільнот, які вона створюватиме.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема довіри як наукова категорія ще не отримала належного комплексного соціально-філософського осмислення, незважаючи на свою досить глибоку наукову розробку в рамках соціокультурного, соціологічного і філософського знання. Напрацювання в області вивчення довіри часто важко з упевненістю віднести до соціологічної або філософської сфери наукового знання, оскільки соціально-філософське осмислення проблеми довіри неминуче заломлюється призмою соціологічного аналізу факторів формування і трансформації довіри в суспільстві. Найбільш повний аналіз феномену довіри і його соціокультурної обумовленості представлений у працях А. Селігмена, Ф. Фукуями [3; 4].

Слід зазначити, що соціально-філософський спектр дослідження довіри розгортається в контексті проблем соціального порядку, стабільності, соціальної та інституційної систем суспільства, його організацій, процесів і структур. Особливу увагу зосереджує на собі феномен довіри в теорії соціального капіталу, оскільки розглядається як найважливіший ресурс соціального капіталу. Саме у цьому напрямку ведуться серйозні розробки як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед них особливий внесок – це дослідження Ф. Фукуями, П. Козирева, В. Столяр, В. Макєєва, Е. Гідденса, Н. Лумана, Д. Коулмена, А. Селігмена [3; 4; 5; 7; 10]. Важливим є визнання

вченими соціальної довіри у її соціальній цінності в якості значущого економічного активу будь-якої держави, який зазвичай використовується для інвестування і підвищення якості життя населення, стабілізації і підвищення відчуття соціальної впевненості й захищеності. При цьому відзначається, що довіра є не лише економічним, але одночасно і моральним ресурсом, який по мірі своєї дії здатний збільшуватися; якщо ж його не використовувати, то він може вичерпатися.

Проблема довіри із необхідністю зосереджує на собі увагу в рамках ризикологічної концепції. Ризикогенність сучасного світу і тенденції постійного примноження соціальних загроз і ризиків підвищують роль та значущість соціальної довіри як механізму підвищення ступеню і почуття безпеки людини у суспільстві за умов зростання соціальної невизначеності й напруги. Змістовне висвітлення проблеми взаємозв'язку довіри і ризику представлено у працях Е. Гідденса, А. Селігмена, Н. Лумана, У. Бека [3; 5; 6; 10]. Автор концепції «суспільства ризику» У. Бек переконливо доводить зв'язок показників зниження рівня довіри у суспільстві із збільшенням ризиків у соціальному середовищі [6].

Соціокультурний аспект вивчення довіри ґрунтується на врахуванні багатогранності означеного феномена, який вважається похідним від історичної, культурної, економічної, політичної, правової, психологічної та інших сфер і проявів людської діяльності та соціальних відносин. Згідно із соціально-психологічною точкою зору, довіра є фундаментальною складовою внутрішньоособистісного простору людини, однак, функціонуючи, вона виявляється у просторі міжособистісної, міжгрупової взаємодії, здійснюючи функцію зв'язку людини зі світом. Т. Скрипкіною були виділені фундаментальні функції довіри в житті людини, найважливіша з яких полягає в тому, що вона виступає умовою цілісної взаємодії людини зі світом [7].

Основні надбання із дослідження природи довіри зосереджені у психологічних науках. Довіра розглядається як особистісна характеристика, як елемент спілкування та комунікації, як форма соціальної, організаційної та професійно-компетентної поведінки. Провідними у висвітленні проблеми є роботи таких авторів, як К. Ясперс, К. Хорні, Е. Фромм, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, А. Купрейченко, В. Зінченко та інші. Дослідники виявляють зв'язок довіри із психічним здоров'ям людини, життєвою орієнтацією, процесами самоактуалізації. Так, А. Купрейченко виявляє дві незалежні соціально-психологічні категорії: довіру і недовіру, оптимальне співвідношення яких задовольняє вимоги сучасності в ситуаціях соціальної взаємодії (зацікавленість в співробітництві і мирному співіснуванні разом із необхідністю заходів обережності та контролю в потенційно небезпечних сферах і ситуаціях взаємодії підвищеної невизначеності [11, с. 91].

Вивчення досвіду дослідження феномену довіри засобами міждисциплінарного підходу, дозволяє філософському дискурсу будуватися навколо культурно-історичних надбань соціально-гуманітарних наук – соціології, психології, економіки. Необхідність філософської рефлексії природи довіри, її сутності та значущості задля здійснення розвитку особистості у системі освіти викликана очевидною недостатністю уваги філософів до цього складного феномену у галузі філософії освіти.

Метою статті є виявлення сутності феномену довіри та її значення для повноцінного розвитку особистості у системі освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан освіти, перекликаючись із суспільними та світовими подіями і процесами, визначається як кризовий і передбачає з метою виходу із неї змістовну реорганізацію на основі перегляду цінностей та принципових засад.

Повноцінна освіта ґрунтується на принципах залучення людини до активного процесу відкриття і творчого освоєння світу у відповідності до вроджених потенцій, які

Ш. Амонашвілі визначає як пристрасті: до пізнання, до розвитку, до самостійності, до дорослішання. Однак, у першу чергу, людина, відкриваючи для себе навколишній світ, взаємодіючи у ньому, освоюючи його, має переживати освіту як процес двосторонній: не лише спрямований на пізнання світу зовнішнього, але і зорієнтований на саму людину. Отже, освіта передбачає діяльність, пріоритетним спрямуванням якої є сама особистість, що пізнає і відкриває себе, своєї природи і творчого й духовного потенціалу, розкриття і розвиток у собі нових сил, здібностей, відчуттів та переживань. На жаль, античний ціннісний орієнтир на пізнання людиною самої себе значною мірою був проігнорований традиційною системою освіти. Як наслідок – сучасний світ у стані біфуркації, зокрема, і через проекцію внутрішньої загостреної суперечності людини, непізнаної та некерованої. Тому вкрай важливим є прозрівання людини у процесі її життєдіяльності і розвиток її на основі пізнання найперше власного внутрішнього світу.

Освіту слід розглядати як «макрокосм», що визначається різноманітністю інформаційно-пізнавальних потоків, які наділені силою розвивального впливу на особистість. Освіта, маючи онтологічний статус, постає як відкритий та необмежений простір, в якому визначається індивідуальний «мікрокосм» особистості. Неодмінною умовою освіти є гуманізація міжособистісних взаємин, які постають як унікальна основа для повноцінного розвитку особистості. У зв'язку із назрілою необхідністю розробки цієї проблеми винятково цінною є філософська спадщина М. Бубера. Заслуговує на увагу розуміння освіти дослідником як ненавмисний, неціленаправлений вплив на учня, що здійснюється в умовах спільної діяльності. Для Бубера виховання і навчання – це менш за все технологія. Вчитель може блискуче володіти методикою, досконало знати свій предмет, мати в своєму розпорядженні всі мислимі технічні ресурси і підручники, але таїнства виховання не відбудеться. Це таїнство, на переконання автора, неможливо змоделювати і здійснити ніякою технологією.

Бубер розуміє взаємини вчителя і учня як різновид, притім, – найважливіший – людських відносин. «Саме людські відносини – діалогічне «Я» і «Ти» є головною категорією виховання» [12, с. 95]. Філософ не вважає вихованням технологічний процес надання знань, формування та прививання умінь і навичок, в процесі чого учень і вчитель виявляються байдужими та чужими один одному. Виховання у освітньому процесі не є засвоєнням і навіть не є лише розвитком, – це народження в душі дитини того, що становить сутність її людського «Я». Для забезпечення цього центрального в освітньому процесі моменту М. Бубер вводить поняття «ввімкнутого сприйняття». Мова йде не про природний пізнавальний процес, а про явище душевно-духовного рівня, про особливий тип людських стосунків. «Ввімкнуте сприйняття» є ставленням вчителя до учня на основі абсолютної безкорисливості: тоді дитина вірить, що вчитель не переслідує стосовно неї власних цілей... і щиро бере участь в її долі; що він, учень, став частиною життя вчителя, який зацікавлений в його людському щасті. Окрім цього, дитина має бути упевнена, що в ній бачать в першу чергу особистість, гідну поваги, а не просто учня...» [12, с. 96]. На цій основі, вважає Бубер, народжується в душі дитини довіра, причому не тільки до конкретної людини, але до людей взагалі і ще ширше – до світу. Педагог є концентрованим виразом зовнішнього світу з його вимогами і правилами стосовно дитини. Бубер вважає, що там, де немає довіри, немає і справжнього знання. «Довіра до вчителя означає знання. Ненадійний світ кидає юну душу на сваволю долі, прирікаючи її на розчарування, а знання захищає її – знання того, що існує людська істина, істина людського існування. І не просто існує, а втілена в учителіві» [12, с. 97]. Однак, довіра не може розглядатися у якості засобу для досягнення успіху в навчанні. Довіра є самостійною цінністю і запорукою педагогічного успіху, успіху у вихованні, яке філософом

розумілося як народження особистості, як таїнство духовного становлення людини. Довіра народжує самоповагу – повагу дитини до себе як особистості, і саме це є головним, що має дати дитині школа.

В рамках сучасної філософської традиції існують концепції, які розглядають довіру як укорінену в структурах життєвого світу. Поняття «життєвий світ» було введено в філософію Е. Гуссерлем. Для Е. Гуссерля, *Lebenswelt* («життєвий світ») означає універсальний горизонт, що охоплює хаос допредикативних, донаукових споглядань [13]. Життєвий світ – це світ споглядального досвіду, який належить до суб'єктивності досвіду і до повсякденного життя людського співтовариства. Е. Гуссерль підкреслює наявність суб'єктивного як із самого початку включеного в життєвий світ. Ідея інтерсуб'єктивності виводить життєвий світ із сфери індивідуальної суб'єктивності і робить цей світ спільним з іншими людьми. У межах життєвого світу довіра отримує статус договору про значення або культуру. Тільки розділений з іншим світ набуває впорядкованості.

Розуміння «життєвого світу» як комунікативного простору є подальшим розвитком ідей Е. Гуссерля Ю. Хабермасом. Автор розглядає життєвий світ як засновану на довірі основу повсякденної життєвої практики і досвіду щодо світу; це також деяке цілісне знання, яке є може існувати десь на задньому плані життєвого досвіду [14]. В комунікативній повсякденній практиці, стверджує Ю. Хабермас, не існує незнайомих ситуацій. Всі нові ситуації випливають з життєвого світу. Таким чином, довіра в рамках теорії Ю. Хабермаса є умовою комунікативної дії. Під комунікативною дією дослідник розуміє взаємодію, найменше, двох індивідів, яка упорядковується згідно із нормами, прийнятими за обов'язкові, яка орієнтована на взаєморозуміння діючих індивідів, їх консенсус. Ця згода щодо ситуації і очікуваних наслідків заснована скоріш на переконанні, але не на примусі. Вона передбачає координацію тих зусиль людей, які спрямовані саме на взаєморозуміння [14, с. 385]. Довіра як фігура, на думку автора, не здатна до трансформації, є замкнутою, жорстко заданою системою. Довіра як назва, кодифіковане значення, як комунікативна дія виникає в умовах готовності суб'єктів комунікації переглянути первісний договір про значення тих або інших сфер життєвого світу. Життєвий світ, таким чином, відтворюється завдяки комунікативній дії в якості ресурсу суспільної солідарності, тобто існує завдяки відкритості, постійній ревізії припущень і очікувань сторін, які беруть участь в комунікативному дискурсі.

Довіра людини до світу як самостійний феномен вперше була обґрунтована американським соціальним психологом і психотерапевтом Е. Еріксоном у контексті психосоціальної теорії життєвого циклу людини. Автор розглядає довіру людини до світу як базову соціальну установку особистості. «Це почуття формується на підставі досвіду першого року життя дитини і перетворюється на установку, що визначає її ставлення до себе і до світу» [15, с. 80]. Однією з головних умов «психічного здоров'я» особистості Е. Еріксон виділяв прийняття свого образу у стосунках із навколишнім світом. Цей образ себе він визначає як «ідентичність». У динамічних стосунках особистості із навколишнім середовищем їй доводиться змінювати образ себе, свої форми поведінки та ін., що зумовлює «кризу ідентичності». Почуття довіри і недовіри є фундаментальними почуттями, які визначають подальший розвиток всіх інших видів відносин особистості до світу, себе і інших людей. Це почуття виникає дуже рано і залежить від «якості отримуваної дитиною материнської турботи» [15, с. 80]. «Таким чином, почуття довіри не залежить від кількості їжі або проявів батьківської ніжності; швидше, воно пов'язане зі здатністю матері передавати своїй дитині почуття впізнаваності, сталості і тотожності переживань» [15, с. 81]. Має бути рівновага між «потребою дитини отримувати і потребою матері давати. Мати має взаємодіяти із

дитиною на *безпомилковій мові внутрішнього зв'язку*, тоді дитина зможе довіряти їй, світу і самій собі... Тільки таким чином виникає почуття базової довіри – це перша і основна цілісність, яка, мабуть, передбачає те, що всередині і ззовні має знаходитися досвід, взаємопов'язаний з добротою» [15, с. 77]. Якщо ж дитина на першому році не відчує любов, добро, то може сформуватися недовіра, злість до себе, до світу і інших людей. Довіра до себе і довіра до світу є взаємозалежними і визначають взаємний вплив. Відчуття довіри виникає при контакті з матір'ю, на любов матері дитина відповідає довірою. У дитини, яка не відчуває любові, не отримує материнської турботи, ласки, не відчуває материнського зв'язку, розвивається негативне уявлення про себе, почуття недовіри, агресія, почуття провини, а потім агресія направляє на весь зовнішній світ і на людей, зокрема. Під базовою довірою до світу Е. Еріксон має на увазі власну природну відкритість дитини та відчуття стабільної прихильності до неї інших людей. Якщо у дитини виникає і стабілізується «базова недовіра», то, ставши дорослою, вона буде прагнути закриватися у собі, відчужуватися від інших людей, відмовлятися від задоволення потреб, бажань, насолоди від життя, підтримки й допомоги інших у скрутних ситуаціях. Втрата чи відсутність материнської любові, ласки і материнської присутності можуть призвести до дитячої депресії й хронічного негативу. Світ сприймається як чужий і холодний та незатишний, якщо ніхто не проявляє турботи. І одночасно байдужий, холодний світ – не завжди джерело зла, бо зло активне. Життєвий досвід свідчить про те, що причина сприйняття світу як джерела зла – в жорстокості і насильстві, якого в ранньому дитинстві зазнає людина.

«Глобальною психологічною травмою» називає такий дитячий досвід В. Дружинін і визначає його як «катастрофу всередині індивідуального світу, мікрокосмосу людини» [16]. Її результатом є «вигорання» природної семантики особистісного простору. На відміну від локальної психологічної травми, яка, на думку автора, викликає невроз, фобію або манію, змістом яких можуть бути окремі аспекти життя, глобальна психологічна травма видозмінює ставлення до життя. Таким чином, психологічна практика перекликається із філософськими дослідженнями стосовно визначальної ролі довіри у здійсненні людського життя та виявляє умови становлення – руйнації довіри у внутрішньому просторі особистості.

Слід відзначити, що одна з ідей концепції Е. Еріксона полягає в тому, що довіра і недовіра змінюються в процесі особистісного розвитку людини. На різних етапах вікового розвитку людини довіра і недовіра можуть посилюватися або слабшати залежно від особистого досвіду, соціального оточення, вікових особливостей, але фундаментальне, центральне ставлення довіри і недовіри до себе і світу формується на першому році життя, в дитинстві, на його думку. Почуття базової довіри і недовіри закладає ґрунт для переживань і виникнення багатьох інших почуттів. На формування почуття власного Я, почуття дорослості, своєї особистості, самооцінки, впевненості в собі впливає становлення базового почуття довіри. Довіра до себе взаємопов'язана із довірою до іншого і до світу в цілому.

Висновки. Довіра є досить складним, багатофакторним і багатошаровим феноменом, який досліджується як культурний концепт, що пронизує собою як ментальну, так і практично-діяльнісну сторони життя індивіда. Вона формується та існує на рівні почуття, емоцій у вигляді образу, символу та іміджу, у вигляді поняття в понятійно-логічній сфері; раціонального усвідомлення світу і у вигляді способу практичних взаємини індивіда й навколишньої дійсності. Це явище характеризує своєрідність особистісного світогляду, системи життєвих пріоритетів і цінностей людини і, одночасно, специфіку духовної атмосфери, яка існує в суспільстві. Сама довіра є базовим елементом онтогенезу людини і визначається раннім дитячим досвідом її взаємин із найближчим оточенням. Базова життєва, екзистенціальна потреба

індивіда у безпеці трансформується в одному зі своїх видів у довіру як ціннісно-моральний принцип, що регулює взаємини між людьми і уможлиблює їх спільну діяльність. Таким чином, довіра спочатку формується на несвідомому, інтуїтивному і дораціональному рівні, причому вона супроводжується виникненням почуттів недовіри. Базова довіра, закладена на ранніх етапах соціалізації індивіда, виявляється найважливішим дорефлексивним надбанням, людини, яке визначає спроможність повноцінного пізнання і розвитку. Цей соціопсихологічний і соціокультурний механізм корегує всі дії кожного індивіда і є своєрідним каталізатором прийняття рішень в різних сферах його життєдіяльності. Відсутність довіри – причина дезадаптації, зростання рівня невдоволення, конфліктності, тривожності, депресії. Відсутність довіри спотворює сприйняття дійсності, породжує відчуження контактів та інформації, ускладнює взаємодію. Виняткове значення має довіра у просторі освіти. Система пізнавальної діяльності реалізується повноцінно лише за умови наявності довіри, яка відкриває доступ до кожної особистості у просторі освіти, забезпечує взаємообмін інформацією, сприяє розвитку кожного.

Список використаної літератури

1. Антоненко И. В. Социально-психологическая концепция доверия / И. В. Антоненко. – М.: Изд-во «Флинта»; Изд-во «Наука», 2006. – 480 с.
2. Социальная психология: [учебное пособие] / Л. Г. Почебут, И. А. Мейжис. – Санкт-Петербург: Питер, 2010. – 672 с.
3. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен. – М.: Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
4. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М.: Изд-во АСТ, 2004. – 730 с.
5. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – М.: Академический Проект, 2003. – 528 с.
6. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. Пер. с нем. В. Седелник и Н. Федоровой. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
7. Скрипкина Т. П. Психология доверия / Т. П. Скрипкина. – М.: Академия, 2000. – 264 с.
8. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни; пер. с фр. В. Большакова. – М.: Академический Проект, 2006. – 208 с.
9. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм; пер. с англ.; под ред. Д. А. Леонтьева. – 2-е изд. – СПб.: Издательский Дом «Азбука-классика», 2007. – 224 с.
10. Зинченко В. П. Психология доверия. 2-е изд. / В. П. Зинченко. – Самара: Изд-во СИОКПП, 2001. – 104 с.
11. Психология доверия и недоверия [Текст]: научное издание / А. Б. Купрейченко. – М.: Ин-т психологии РАН, 2008. – 571 с.
12. Бубер М. Избранные произведения / М. Бубер. Пер. с нем. Бартман Н.; Вступ. ст. Н. Прата [Репринт с изд. 1979]. – Иерусалим: Алия, 1989. – 345 с.
13. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. – СПб.: Наука; Ювента, 1998. – 315 с.
14. Habermas J. Texte und Kontexte / J. Habermas. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991. – 326 s.
15. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон; пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
16. Дружинин В. Н. Варианты жизни / В. Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2010. – 156 с.

References

1. Antonenko, I. V. (2006). *Social and psychological conception of trust*. Moscow: Publishing house Flinta, Publishing house Nauka (in Russ.)
2. Pochebut, L. G., Meizhis, I. A. (Ed.) (2010). *Social psychology*. Saint-Petersburg: Piter (in Russ.)
3. Seligman, A. (2002). *Problem of trust*. Moscow: Idea-Press (in Russ.)
4. Fukuiama, F. (2004). *Trust. Social virtues and the way to prosperity*. Moscow: Publishing house ACT (in Russ.)
5. Giddens, A. (2003). *The constitution of society: outline of srtucturation theory*. Moscow: Academic project (in Russ.)
6. Bek, W. (2000). *The society of risk. On the way to the second modern*. Moscow: Progress-Tradition (in Russ.)
7. Skripkina, T. P. (2000). *The psychology of trust*. Moscow: Akademia (in Russ.)
8. Horni, K. (2006). *Neurotic personality of our time*. Moscow: Academic project (in Russ.)

9. Fromm, E. (2007). *The Art of Loving. (2-nd ed.)*. Saint-Petersburg: Publishing house Azbuka-klassika (in Russ.)
10. Zinchenko, V. P. (2001). *The psychology of trust (2nd ed.)*. Samara: Publishing house SIOKPP (in Russ.)
11. Kupeichenko, A. B. (Ed.) (2008). *Psychology of trust and distrust*. Moscow: Institute of psychology of Russian Academy of Science (in Russ.)
12. Buber, M. (1989). *Selected works*. Erusalim: Aliia (in Russ.)
13. Gusserl, E. (1998). *Cartesian meditations*. Saint-Petersburg: Nauka, Yuventa (in Russ.)
14. Habermas, J. (1991). *Text and Context*. Frankfurt on Main: Suhrkamp (in German)
15. Ericson, E. (1996). *Identity: Youth and Crisis*. Moscow: Publishing group Progress (in Russ.)
16. Druzhinin, V. N. (2010). *Variants of life*. Saint-Petersburg: Piter (in Russ.)

KONOVALCHUK Valentyna Ivanivna,

Candidate of Sciences (Psychology), Associate Professor, Head of the Department of Psychology, Cherkasy regional in – service Teacher Training Institute,
e-mail: vallina_k911@ukr.net

THE ESSENCE AND MEANING OF TRUST IN EDUCATION

Abstract. Introduction. *The structure of cognitive relations the person joins and their result are defined by the openness of cognitive space. The aspect of openness and accessibility factors is pointed out from the challenging scientific issues complex in order to understand their constructive role in human cognition which combines creation and discovery in itself. One of the defining “organizers” of person’s being in the network of society relations is trust. The role of trust increases in the conditions of new configuration of education space. Development of the stated problem in the frames of philosophy of education has the exceptional meaning for its solution. Purpose.* *The paper aims at trust phenomenon essence revealing and defining of its meaning for adequate development of personality in the system of education. Results.* *As the result of analysis and synthesis of cultural and historic heritage of leading scholars due to education problems it was defined that education presupposes activity the priority aim for which is a personality who cognizes and explores themselves, their nature, creative and spiritual potential, opens and reveals new power, skills, senses and emotions. Education should be regarded as “macrocosm”, which is defined by the variety of information cognition streams, which have the power of developing impact on personality. The efficiency of education influences is provided by mechanisms of trust. The absence of trust distorts the reality perception, causes alienation of contacts and information, makes intercommunication impossible. Originality.* *The significance of trust factor in the system of education is proved. Conclusion.* *Development and renewal of trust norms on initial stages of individual’s socialization prove to be the most important pre-reflective means of child’s preparation for adequate cognition and development.*

Key words: *trust, personality, development of personality, education, education space, interaction, communication, cognition.*

*Одержано редакцією 22.05.2015
Прийнято до публікації 17.06.2015*